

Fekete ribiszke - *Ribes nigrum* L.

A fajt, melyet korábbi munkák "fekete tengeri szőlő", "büzös szőlő" elnevezéssel illettek (JÁVORKA 1925), a *Ribesia* BERL. alnemzetségbe sorolják. Tudományos szinoním nevei: *Ribes olidum* MOENCH, *R. tuberculatum* KIT. in JÁV., *Botrycarpum nigrum* OPIZ.

Morfológiai leírás

Erőteljes (1-) 1,5-2 (-3) m magas, minden részében (hajtás, levél, termés) jellegzetes, aromás illatú cserje, mely jól sarjadzik, kiterjedt telepeket hozhat létre.

Hajtásai erősek, fiatalon világos szürkéssárgák, elszórtan ülő mirigyekkel borítottak, később lekopaszodóak. Rügyei kúposak, hegyesek, rügypikkelyei bőrszerűek, sötétbarnák.

A tenyeresen 3-5 hasábú, általában szíves vállú levelek lemezei (3)6-10(14) cm hosszúak, a középső hasábok többnyire hosszabbak az oldalsóknál. A levél széle durván, szabálytalanul hegyesen fogas. Levéllemeze felül lekopaszodó, fonákán az erek mentén pelyhes, az érközökben sárgás mirigyekkel jól láthatóan pontozott.

Kevés virágú (5-10) fürtjei lecsüngők, a fürt tengelye pelyhes. 6-7 mm nagyságú virágai kétivarúak, molyhosak, a lándzsás, szőrös murvaleveleknél hosszabb kocsányúak, kívül fehéres-zöldek, belül némi pirossal futtatottak. Csészéje mirigyes, cimpái hosszúkásak, tompák, visszahajlók, kétszer hosszabbak a hasonló alakú, de felálló szirmoknál. A vacok kehely alakú, a magházzal együtt mirigyekkel borított.

Fekete, mirigyesen pontozott, gömbölyded bogyója (6)8-11(15) mm-es, jellegzetes aromájú és illatú, feltűnően gyorsan elszáradt csészemaradvánnyal.

Szaporodásbiológia, fenológiai ritmus

A botanikai irodalom általában inkább önmegporzóként tartja számon (így WEBER 1995 szerint csak ritkán látogatják rovarok). Ezzel ellentétben BARTHA (1992-93) rovarmegporzásúként említi. Főként ültetvényszerű kultúrában lehet jelentős a méhek (*Andrena*-, *Halictus*-, *Nomada*-fajok) által végzett beporzás. A fekete ribiszkénél a proterogynia meglehetősen ritkán, de előfordul.

Virágzása kedvező időjárás esetén március végén elkezdődhet, de inkább áprilisra és május első felére tehető, míg termésérése június közepétől július második feléig tart, sőt bogyói augusztusig is a cserjén maradhatnak.

Alakjai

Természetes alakváltozatossága jelentéktelen, SOÓ (1966) a levél karéjosága alapján egyetlen változatát említi (f. *aconitifolium* KIRCHNER), WEBER (1995) pedig egy, a típusból

virágjellemzőkben eltérő ázsiai alakról tudósít (var. *pauciflorum* TURCZ. ex JANCZ.). Jelentős viszont nemesített, kertészetiileg kultivált fajtáinak száma (PORPÁCZY 1972, WEBER 1995).

Elterjedése

Eurázsia erdőzónájának cserjefaja, előfordul Északnyugat-Franciaországban, a Brit-szigeteken, Belgium és Hollandia területén, az Alpok és Kárpátok térségében, északon a Skandináv-félsziget déli felében (Svédországban a 67° 50' szélességi fokig hatol). Megtalálható Oroszország szinte teljes európai részén (kivéve a Kaszpi-tenger mellékét és az északi területeket), valamint a Kaukázusban. Európában kb. az 50. szélességi kör összefüggő areájának déli határa, a Mediterráneumból hiányzik, pontszerű előfordulásait a Balkán-hegységből és Korzikáról jelzik. Ázsiában az Uralon túl kelet felé lassan keskenyedő sávban az Ob, Jenyiszej, Léna és Amur vízgyűjtőjének déli részein a Sárga-tengerig találták. Elszigetelten él a Himalájában és Kína középső részén is (MEUSEL et al. 1965, WEBER 1995). Kultiválása nyomán sokfelé kivadult (főként Európában), s az elvadulások gyakran nehezen (vagy egyáltalán nem) különíthetők el a természetes populációktól. A Brit-szigeteken és Nyugat-Európában feltehetően nem őshonos, Közép-Európában WEBER (1995) csak Németország egyes részein és Lengyelországban tartja annak, az Alpokban és a Kárpát-medencében nem. SOÓ (1966) síksági fajként említi, azonban megtalálható magashegységek völgyeiben is. Szinantróp előfordulásai Észak-Amerikában is ismertek (MEUSEL et al. 1965).

Magyarországon a nagy flóraművek a Hanság, Szigetköz és a "Gödi-szigetek" előfordulásait sorolják a természetes állományok közé. Hazai őshonosságának kérdése ma már nem ítéltető meg, a kétségtelenül adventív előfordulásokon kívül "természetközeli" állapotú élőhelyeken is megtalálható. Az utóbbi években számos új adattal bővült hazai lelőhelyeinek listája.

A hazai előfordulások részletes ismertetése

EUPANNONICUM

Szigetköz:

A fekete ribiszke első magyarországi adatai a Szigetközből származnak (VUEZL in NEILREICH 1866, PECK 1878), de itteni előfordulása több mint száz éven át megerősítetlen maradt. Hosszú "lappangása" bizonyonnyal a kutatások szüneteltetésének köszönhető, hiszen az 1990-es évek elején rövid idő alatt tíznél több lelőhelye vált ismertté (KEVEY in KEVEY - ALEXAY 1992, KEVEY 1993, KEVEY 1995). Az újonnan felfedezett, többségükben csupán 1-3 példány alkotta állományok egy kivétellel a Nagy-Duna mentén, főként csigolya-bokorfüzesben és fekete nyár-ligetben élnek.

Eddig jelzett szigetközi lelőhelyei:

Ásványráló: Felső-Helma, valamint a Felső-Helma és a Nagy-Duna közötti zátonyokon, bokorfüzesben (KEVEY in KEVEY - ALEXAY 1992, KEVEY 1993);

Laci-sziget északnyugati sarkán (bokorfüzesben), a Laci-sziget Nagy-Dunával érintkező szegélyén, illetve közte és az Öreg-Árva-sziget közötti szigetek

egyikén (puhafás ligetben és nemesnyárasban) (itt mintegy 10 tő) (KEVEY in KEVEY - ALEXAY 1992, KEVEY 1993, KEVEY ined.);

Nagy-sziget és a Nagy-Duna közötti zátonyon, bokorfüzesben (KEVEY 1993);

Madarász-sziget Nagy-Duna felőli szélén, nyárligetben (KEVEY 1995);

Dunakiliti: az ún. "Jegenyással" szemben, a Görgetegi-Duna és a Nagy-Duna közötti szigeten, fehér nyár-ligetben 5 tő (KEVEY 1995);

Dunasziget: a Fácán-sziget északnyugati sarkán, bokorfüzesben (KEVEY in KEVEY - ALEXAY 1992, KEVEY 1993);

Kormos és a Nagy-Duna közötti zátonyon (bokorfüzesben) illetve szigeten, utóbbi helyen mintegy 40 tő! (puhafás ligetben) (KEVEY in KEVEY - ALEXAY 1992, KEVEY 1993);

Hajós-sziget melletti zátonyon, bokorfüzesben (KEVEY 1995);

Hédervár: Bokrosi-erdő, a Nagy-Dunától távol, égeres mocsárerdőben 4-5 egyed (KEVEY in KEVEY - ALEXAY 1992, KEVEY 1993);

Kisbajcs: Szavai-csatorna mellékágánál, feltöltődőben lévő fűzmocsárban 10 bokor (KEVEY 1995).

Lipót: az Örök-sziget és a Nagy-Duna közötti szigeten, puhafás ligetben (KEVEY in KEVEY - ALEXAY 1992, KEVEY 1993);

Magyaróvár: (VUEZL in NEILREICH 1866, PECK 1878);

Rajka: (SOÓ 1966); a Tilos-erdő Nagy-Dunával érintkező partszegélyén, bokorfüzesben (KEVEY 1993).

Hanság:

Csorna: Csíkos-éger (ZÓLYOMI in CSAPODY 1975), keleti részén 5 gyenge bokor égerlápban (BARTHA - MARKOVICS ex litt., 1996);

Fehértó: a Fehér-tó szegélyének füzesében néhány erős tő (KIRÁLY ined., 1993-1997);

Kapuvár: Királytói-égeres (ZÓLYOMI 1931, 1934; ZÓLYOMI in TTM, 1929, 1932). Sokáig ez volt az egyetlen ismert hazai állomány, melyet bizonyít BOROS 1952-es gyűjtése (in TTM), valamint KOMLÓDI (1961) írása is. Jelenlegi itteni populációjának nagysága 15-20 tő;

Osli-égeres (ZÓLYOMI in CSAPODY 1975), nemes nyáras mélyebb fekvésű részén, 50-100 példány, a legnagyobb magyarországi populáció (BARTHA - MARKOVICS ex litt., 1996);

Lébény: Ottó-major (ZÓLYOMI in CSAPODY 1975); a területről kipusztult (BARTHA 1991).

Göd környéke:

Felsőgöd és Szódliget között égerligetben egy kis populáció (ZSIGMOND ex litt., 1996);

"Gödi-szigetek": SOÓ (1966);

Szentendrei-sziget: Tahitótfalu, a Torda-szigetnél, fűzligetben egyetlen bokor (BÖLÖNI - KIRÁLY A. - KIRÁLY G. ined., 1998).

Mezőföld:

Alap: (FANTA A. in TTM., 1879) - itt bizonyosan kivadultan élt.

PRAEILLYRICUM**Belső-Somogy:**

Görgeteg: a lábodi Rinya mellett, égerlápban (LÁJER 1998);

Rinyaszentkirály: Pollai-erdő, égerligetben egyetlen ponton 20-25 tő (KEVEY 1995).

NORICUM - PRAENORICUM**Vasi-dombvidék:**

Sorkitótfalu: (MÁRTON J. in TTM, 1892) - valószínűleg kerti, esetleg elvadult növény lehetett.

Kőszegi-hegység:

Kőszeg: Meszes-völgy, égerliget szélén illetve felhagyott gyümölcsösben néhány tő (KIRÁLY 1996);

Velem: Velemei-fürdő, mintegy 10 bokor (KIRÁLY 1996) - mindkét helyen minden bizonnyal kivadulva, mivel a lelőhelyek közvetlen környékén sokfelé termesztik.

Soproni-hegység:

Sopron: Görbehalom, a Görbehalom-hegy Ny-i oldalán, közvetlenül a település határában *Calamagrostis epigeios*-szal benőtt vágáson egymás közelében két helyen, néhány gyenge tő (NAGY L. ex verb., 1997).

Fertőmelléki-dombsor:

Balf: Kőhalmi-erdő, üde mogyorócserjésben egyetlen, bizonnyal kivadult bokor (KIRÁLY 1998).

MATRICUM**Börzsöny és Ipoly-mente:**

Bernecebaráti: Bernece-völgy, égerligetben (NAGY J. ex litt., 1998);

Borsosberény: Láz-lapos, 8-10 egyed, égerligetben (KEVEY 1995);

Hont - Drégelypalánk: Zaba égerlápja (NAGY J. ex litt., 1998);

Ipolyszög: égerláp a községtől K-re (BARTHA - MÁTYÁS 1995); 5 példányos állomány (BÖLÖNI - KIRÁLY ined., 1997);

Kóspallag: Kapitány-rét (Piroska-hegytől É-ra), elsásosodott égerlápban (NAGY J. ex litt., 1998);

Szokolya: Királyrét, égerligetben 2 termő példány (NAGY J. ex litt., 1998).

Bükk:

"Bükk-hegység", elvadulva (SOÓ 1980).

Zempléni-hegység:

Háromhuta: a Zsidó-rét és Újhuta között lucfenyves irtásának szélén néhány példány (PAPP 1991).

Termőhelyi igények

A fekete ribiszke gyaníthatóan őshonos előfordulásaira jól körülhatárolható termőhelyi viszonyok jellemzőek, elvadulásai nyomán viszont atipikus körülmények között találkozunk a fajjal.

Lelőhelyeinek többsége jól illeszkedik a növény planícien karakterébe (legálacsonyabban a Hanságban, 100-110 m tszf. magasságban él). A hegy- és dombvidéki, jórészt adventív populációk 300-450 m tszf. magasságban találhatóak, Belső-Somogyban viszont szinte síksági körülmények között (150 m tszf. magasság) fordul elő.

Hőigénye közepes, az előfordulások mindegyikére jellemző a közeli vízfelület miatti párássabb mikro-, vagy a földrajzi helyzetből adódó makroklima.

Kimondottan higrofil faj, termőhelyi optimumát időszakosan vízzel borított talajokon találja meg. Alkalomadtán kevésbé nedves, mezofil körülmények között is megjelenhet, de csak a megfelelően csapadékos területeken (pl. Soproni- és Zempléni-hegység).

Szigetközi termőhelyeinek jelentős részét nyers öntéstalajok jelentik, melyek minőségét fekvésük (az árhullámok gyakoriságát befolyásolva), illetve a hordalék fajtása határozza meg. Igen mély fekvésben durva homokból és kavicsból felépült zátonyokon, partszegélyeken kialakult csigolya bokorfüzesekben bukkan fel, ahol a gyakori elöntések miatt talajfejlődésről nem beszélhetünk. E helyeken a talaj vízellátottsága szélsőségek között mozog, a zátonyok az árhullámokat követően alacsony vízállás esetén meglehetősen kiszáradhatnak (a kavics nem rendelkezik vízemelő képességgel), viszont 5-7 hónapos elöntésük sem ritka. A fekete ribiszke közvetlen kavicsstakarón nem él meg, csak olyan állományban találja meg létfeltételeit, ahol a zátonyt durva homoktakaró fedi.

Mély fekvésben, nyers humuszos fiatal öntéstalajon partközeli puhafás ligetekben él, amelyek kisebb árhullám esetén is könnyen víz alá kerülnek. Kötöttebb talajú erdőkből nem került elő, csak onnét, ahol a kavics alapközetten többé-kevésbé durva homok található.

Két előfordulás termőhelyi viszonyai kilógnak a szigetközietek sorából, Héderváron lassú vízfolyás közelében, pangóvízes körülmények között él. A mobilisabb talajvíz több oxigént tartalmaz, mint a láperdők esetében, ezért a talaj kevesebb tözeget tartalmaz. Kisbajcs mellett feltöltődött rekettyefüzes fűzmocsár jelenti élőhelyét.

A fekete ribiszke a Hanságban eredetileg a tözegláptalajon létrejött égeres láperdők növénye. A faj felszínig nedves vagy vízzel borított termőhelyeken fordul elő. E talajokra jellemző a változó vastagságú tözegréteg megléte, a magas humusztartalom és a csekély vízemelő képesség. Utóbbi miatt a növényzet alakulása sokban függ a talajvíztől, amelynek szintje a 30 évvel ezelőttihez képest is jelentősen lesüllyedt. E folyamat a fekete ribiszkét önmagában kevésbé fenyegeti, de az égeresek erősen elgyomosodhatnak, illetve akár ki is száradhatnak miatta. Az Osl-"égeresben" az egykori láperdő helyére telepített nemes nyáras talaját korábban mélyforgatták, ennek (és a megváltozott fényviszonyok okozta gyomosodás) ellenére mélyebb foltján jelentős számban található a ribiszke. Fehértón az előbbiektől eltérően, tözeges talajból emelt, beerdősülő, alacsony tóparti háton élnek egyedei.

Dombvidéken patakmenti égerligetekben, szivárgó vagy állandó vízhatású, lejtőhordalék erdőtalajokon fordul elő a faj, melyek humuszban és nitrogénben gazdagok, mély termőrétegűek. Itteni állományai valószínűleg kivadulások, de nedves termőhelyen állandó, terjeszkedőképes populációkat alkot, hasonló körülmények között a jövőben számos helyen felbukkanhat.

Kivadulásaival az említetteken kívül főként vágásterületeken találkozhatunk, ahol megfelelő vízellátottság mellett, konkurrencia hiányában állandó vízfolyástól távol is megtelepedhet. Ez a kolonizáció bizonyosan csupán időleges sikerű, a faállományok fejlődésével a ribiszke eltűnik.

Társulási viszonyok

A fekete ribiszke az *Alnion glutinosae* asszociációcsoport faja, Észak-Európában nedves lomberdők, égerlápok, ligeterdők, síklápok, mocsarak növénye. Legfontosabb hazai előfordulási helyeit pionír bokorfüzesek, puhafás ligeterdők és égeres láperdők jelentik.

A Szigetközben a faj jellemző élőhelyei a csigolya bokorfüzesek (*Rumici crispo-Salicetum purpureae*). 1,5-6 m magas, 60-80 %-os borítású cserjeszintjükben a *Salix purpurea* dominál, de konszociációt alkothatnak a *Salix alba* és a *Populus nigra* fiatal egyedei is. A fekete ribiszke általában olyan bokorfüzesekben él, melyek gyepszintje meglehetősen fejlett, benne az *Agrostis stolonifera*, *Poa palustris* és a *Phalaroides arundinacea* alkothat terjedelmesebb állományt. Az asszociáció pionír jellegű, az itt élő fajok elég laza kapcsolatban állnak egymással, lágyszárúik között sok a ruderalis faj.

A fekete ribiszke a Szigetközben a fekete nyár-ligetekben (*Carduo crispo-Populetum nigrae*) fordul elő leggyakrabban. E társulás a fehér nyár-ligetekenél (*Senecio fluviatilis-Populetum albae*) némileg mélyebb fekvésben alakult ki. Lombszintje közepesen zárt, 25-30 m magas, benne a *Populus nigra* mellett gyakran a *Salix alba* képez konszociációt, az alsó lombkoronaszintben jellemző az *Ulmus minor* és *Ulmus laevis*, valamint fákra liánként felhatoló *Humulus lupulus*. Cserjeszintjük változóan fejlett, tipikus faja a *Cornus sanguinea*. Gyepszintjében általában gyakori a *Rubus caesius*, kisebb kiterjedésű fűfészeket képezhet az *Impatiens noli-tangere*, *Galium palustre*, *Poa trivialis* és *Poa palustris* és a *Phalaroides arundinacea*.

A fehér nyár-ligetekben, illetve a feléjük átmenetet képező állományok némelyikében szintén előfordul a fekete ribiszke. Az állomány nem durva, hanem finom homokon alakul ki, lombszintjében nagyobb mennyiségben jelenik meg a *Populus alba*, aljnövényzetében olyan fajok is megtalálhatóak, melyek inkább a fehér nyár-ligetekre és a tölgy-kőris-szil ligetekre (*Fraxino pannonicarum-Ulmetum*) jellemzőek.

Említésre méltó a növény hédervári előfordulása égeres mocsárerdőben (*Carici acutiformis-Alnetum*). Itteni termőhelyén a felső lombkoronaszintben az *Alnus glutinosa* uralkodik, szálanként a *Salix alba* elegyedek. Közepesen fejlett cserjeszintjében az éger fiatal egyedei mellett a *Cornus sanguinea*, *Frangula alnus*, *Padus avium*, *Salix cinerea*, *Viburnum opulus* is szerephez jut, a gyepszint tömeges növénye a *Carex acutiformis*. Kisbajcs mellett fűzmocsárban (*Berulo erecti-Salicetum cinereae*) található a fekete ribiszke. Itt a termőhely félig pangóvízes jelleget mutat, a társulás aljnövényzetéből hiányoznak a valódi lápi elemek, azt főként általánosan elterjedt mocsári növények alkotják.

A fekete ribiszke tipikus hansági élőhelyeit égeres láperdők (*Thelypteridi-Alnetum*) jelentik. E társulás lombkoronaszintjében egyeduralkodó az *Alnus glutinosa*, ritka elegyfaj a *Salix fragilis*. Cserjeszintje közepesen fejlett, *Frangula alnus*, *Viburnum opulus*, a nyíltabb foltokon *Salix cinerea* fajokkal. ZÓLYOMI (1938) a *Ribes nigrum*-ot is az asszociáció karakterfajaként említi (külföldi tapasztalatok alapján), bár hansági felvételeinek csak egyikébe került be a faj. A gyepszint fejlettsége változó, borítása

elsősorban a vízborítás függvénye. A fekete ribiszke az égerlápok magassásos típusaiban található meg, ahol a legfontosabb lágyszárú a *Carex acutiformis*, *C. riparia*, *Rubus caesius*, *Urtica dioica*, *Calystegia sepium*, *Iris pseudacorus*, *Lysimachia vulgaris*. Oslí mellett égerláp helyére ültetett nemesnyáras mélyebb részén él, ahol jelentős számú *Ulmus laevis* egyed verődött fel. Fehértón tóparti, másodlagos füzes ligetben (*Salix alba*, *S. triandra*, *S. cinerea*, *Betula pendula* fajokkal) találhatóak bokrai, higrofil lágyszárúak, illetve néhány gyomjellegű faj társaságában.

Több fekete ribiszke állománnyal rendelkeznek a domb- és hegyvidéki égerligetek. A termőhelyek egységes jellemzése nehéz, a domináns *Alnus glutinosa* mellett megtalálható a *Salix fragilis*, a Börzsönyben a *Fraxinus excelsior*, Belső-Somogyban a *Fraxinus angustifolia* ssp. *pannonica*. Lágyszárúik közül kiemelendők az üde lomberdők fajai, valamint mocsári és ligeterdei növények.

Vágásterületek fekete ribiszke előfordulásainak cönológiai viszonyairól kevés adat áll rendelkezésre. A Soproni-hegyvidéken *Calamagrostis epigeios* összefüggő szőnyegével borított, sikertelen felújításon terem.

Veszélyeztető tényezők

A fekete ribiszke hazai állományait fenyegető veszélyek közül kiemelhető az erdészeti tevékenységek (felújítások, állománycserék) szerepe. A fajra jellemző a jó generatív és vegetatív terjeszkedőképeség, vesszői könnyen meggyökeresednek. Jelentős bolygatást, gyomosodást is eltűr, ezért csak a valóban drasztikus beavatkozások okozzák pusztulását. Speciális probléma a Felső-Szigetköz kiszáradása a Duna szlovákiai elterelését követően, hiszen itt élnek a legjelentősebb populációk.

A Szigetköz természetközeli ligeterdei egyre kisebb területre szorulnak vissza, mivel helyükön letermelésük után gyakran nemes nyár kultúrákat hoznak létre. Az ezzel kapcsolatos bolygatás, talajelőkészítés a faj kis populációinak pusztulását eredményezheti. További gond, hogy a nyárligetek többsége erősen elgyomosodott. Az ilyen állományokban legtöbbször az *Urtica dioica* uralkodik, de hatalmas tömeget alkothatnak adventív lágyszárúak (*Aster* spp., *Impatiens glandulifera*, *I. parviflora*, *Solidago gigantea*, *Stenactis annua*), illetve spontán terjeszkedő tájidegen fafajok (*Acer negundo*, *Fraxinus pennsylvanica*). Tapasztalatok szerint elfogadható vízellátás mellett e növények nem képesek a fekete ribiszkét elnyomni. A Duna elterelése a fekete nyár-ligetek jelentős kiszáradásához vezetett, a megfigyelések alapján ezekben az állományokban évről-évre kevesebb tű hajt ki. Kedvezőtlen az is, hogy a folyami hordalék a Duna ezen szakaszán már nem kavics és durva homok, hanem iszap. Homokos talajú nyárligetek kialakulására a megváltozott szukcessziós körülmények között nincs lehetőség, ezáltal a fekete ribiszke nem képes a kiszáradt állományokból kedvezőbb ökológiai körülmények közé vándorolni.

A felső-szigetközi bokorfüzesek többsége az elterelést követően kiszáradt, szinte teljesen átalakult. Az árvíz hullámok elmaradása nagymértékű gyomosodáshoz vezetett (a fentebb felsorolt fajokkal). E degradációs folyamatokkal párhuzamosan a fekete ribiszke is több helyről eltűnt, s a megmaradt tövekre is hasonló veszély leselkedik. A nyárligetekhez hasonlóan a bokorfüzesek szukcessziós viszonyai is gyökeresen megváltoztak.

Az égerligetekben és láperdőkben található fekete ribiszke populációkat elsősorban az erdőgazdálkodás veszélyezteti. Ezek felújítása tarvágással történik, s előfordul az e termőhelyeken végzett fafajcsere (nemes nyár vagy nemes fűz ültetvényekre). A fakiter-

melés, közelítés, majd a talajelőkészítéssel párosuló felújítás a kis egyedszámú telepeket könnyen elpusztíthatja. Korábban a hansági állományokból szaporítóanyagot is gyűjtöttek kertészeti nemesítés céljára.

Védelmi lehetőségek

Az utóbbi évek kutatásai nyomán a fekete ribiszke a korábban ismert hazai állomány nagysága "megtöbbszöröződött", számos új lelőhely vált ismertté. E terjeszkedésben az intenzív terepmunka mellett minden bizonnyal a szaporodó kivadulások is szerepet játszottak - utóbbiakra a korábbi szakirodalom szerint alig akadt példa. Élőhelyének bolygatását szerencsére meglehetősen jól tűri, csak az alapvető termőhelyi változásokra reagál visszاسzorulással.

A fekete ribiszke 1982 óta védett, természetvédelmi értéke (a 12/1993. III. 31. KTM rendelet szerint) 10 000 Ft. Állományainak zöme védett területen található. A területi védelem ellenére a Szigetközben komoly veszélybe kerültek állományai, itt aktív beavatkozásra lenne szükség. A kiszáradt ártér regenerációja a közeljövőben nem várható, ezért a Felső-Szigetköz elszáradt bokorfűzeseiből a még élő fekete ribiszke töveket célszerű volna áttelepíteni az Alsó-Szigetköz kavicszátonyaira (ma már csak az Ásványráró alatti Madarász-sziget mellett és Vének közelében képződnek újabb zátonyok, bár ezeken nem él a faj). Ugyanitt a fekete nyár-ligetek megőrzése fontos feladat, meg kell akadályozni, hogy nemes nyár kultúrák foglalják el helyüket.

A Hanság fokozottan védett fekete ribiszke termőhelyein a fajt veszélyeztető erdészeti beavatkozástól kevésbé kell tartani. Az Osló melletti nemes nyáras ribiszke populációjára annak felújításakor fokozott figyelemmel kellene lenni, és az újabb ültetvény létrehozása helyett őshonos fajokra (éger, szilek, fűzek) kell támaszkodni. Az égeresek Hanságban tapasztalható átalakulási folyamata (mely során az eredeti láperdei vegetáció egyre több ligeterdei vonással dúsul) az eddigi tapasztalatok szerint nem fenyeget a faj visszaszorulásával. Áttelepítése nem okoz különösebb gondot, erre veszélyben levő populációi esetén kerülhet sor, de új termőhelyekre is átültethető.

Egyedi kezelést igényelnek a fekete ribiszke "szórvány-előfordulásai". Ide sorolható a szigetközi állományoktól eltérő hédervári populáció, mely a Tájvédelmi Körzet határain kívül esik. Itt szükséges a területi védelem, különös hangsúlyt helyezve a vízrendezés korlátozására és az erdészeti beavatkozások ellenőrzésére. Hasonló intézkedéseket kívánnak belső-somogyi és borsosnyői populációi is. Vágásterületeken felbukkanó egyedeit ajánlatos lenne égerligetekbe áttelepíteni. Kiemelendő, hogy a jövőben továbbra is több helyen (főként patakok mentén) várható a faj kivadulása. Ezek az előfordulások korántsem olyan jelentőségűek, mint a Szigetköz és a Hanság populációi (helyenként "flóraszennyezőnek" is tekinthető), de egyedei az erdészeti munkák során mindenképpen kímélendőek.

Köszönetnyilvánítás

Köszönet illeti adataik közléséért a következő személyeket: dr. BARTHA Dénes, BÖLÖNI János, KIRÁLY Angéla, MARKOVICS Tibor, NAGY József, NAGY László, ZSIGMOND Vince. Köszönettel tartozunk dr. KOVÁTS Dezsőnek, LÖKÖS Lászlónak és SOMLYAY Lajosnak, akik segítséget nyújtottak a MTTM Növénytárában végzett munkához.

Irodalom

- BARTHA D. (1991): Hazánk védett fa- és cserjefajai V. - Erdészeti Lapok **126**: 25.
- BARTHA D. (1992-93): A magyarországi dendroflóra tagjainak florisztikai, cönológiai, ökológiai és természetvédelmi mutatói. - Erdészeti és Faipari Tudományos Közlemények **38-39**: 13-32.
- BARTHA D. - MÁTYÁS Cs. (1995): Erdei fa- és cserjefajok előfordulása Magyarországon. - Saját kiadás, Sopron, 223 pp.
- CSAPODY I. (1975): A Fertő-táj flórája és vegetációja. Prodrum florae vegetationsque regionis Peisonis. In: AUJESZKY L. - SCHILLING F. - SOMOGYI S. (szerk.): A Fertő-táj Mononográfiáját előkészítő Adatgyűjtemény III. Természeti adottságok: a Fertő-táj bioszférája. - Vízgazdálkodási Tudományos Kutató Intézet, Budapest, pp.: 1-420.
- JÁRAI-KOMLÓDI M. (1960): Beiträge zur Kenntnis der Vegetation des Moorgebiets Hanság. - Ann. Univ. Sci. Bp. Sect. Biol. **3**: 229-234.
- JÁVORKA S. (1925): Magyar Flóra. - Studium, Budapest, 1307 pp.
- LÁJER K. (1998): Újabb adatok Belső-Somogy flórájának és vegetációjának ismeretéhez. - Somogyi Múzeumok Közleményei **13**: 217-239.
- KEVEY B. (1993): Adatok Magyarország flórájának és vegetációjának ismeretéhez VI. - Botanikai Közlemények **80**: 53-60.
- KEVEY B. (1995): Adatok Magyarország flórájának és vegetációjának ismeretéhez VII. - Botanikai Közlemények **82**: 45-53.
- KEVEY B. - ALEXAY Z. (1992): Adatok a Szigetköz flórájához. - Acta Ovariensis **34**: 29-37.
- KIRÁLY G. (1996): A Kőszegi-hegység edényes flórája. - Tilia **3**: 1-415.
- KIRÁLY G. (1998): Megjegyzések a Fertőmelléki-dombsor és a Kőhidai-medence flórájához és vegetációjához. - Soproni Szemle **52**(2): 168-183.
- KRÜSSMANN, G. (1962): Handbuch der Laubgehölze II. - Verlag Paul Parey, Berlin - Hamburg.
- MEUSEL, H. - JÄGER, E. - WEINERT, E. (1965): Vergleichende Chorologie der Zentral-europäischen Flora I. - VEB Verlag Gustav Fischer, Jena.
- NEILREICH, A. (1866): Aufzählung der in Ungarn und Slavonien bisher beobachteten Gefäßpflanzen nebst einer pflanzengeographischer Uebersicht. Zweiter Teil: Familien, Gattungen und Arten der Flora von Ungarn und Slavonien. - Wien.
- PAPP L. (1991): Fekete ribiszke (*Ribes nigrum*) újabb előfordulása a Zempléni-hegységben. - Calandrella **5**: 85.
- PECK I. Á. (1878): A megye viránya. In: MAJOR P. (szerk.): Mosonméggye monographiája I. - Magyaróvár, pp.: 42-68.
- PORPÁČZY A. (1972): Ribiszke. - Mezőgazdasági Kiadó, Budapest.
- SOÓ R. (1966, 1980): A magyar flóra és vegetáció rendszertani-növényföldrajzi kézikönyve II., VI. - Akadémiai Kiadó, Budapest, 655 pp., 556 pp.
- WEBER, H. E. (1995): *Grossulariaceae*, Stachelbeergewächse. In: HEGI, G. (Bgrd.): Illustrierte Flora von Mitteleuropaea IV/2A; 3., völlig neubearbeitete und erweiterte Auflage. (Bandhrsg.: WEBER, H. E.). - Blackwell Wissenschafts-Verlag, Berlin - Wien, pp.: 48-68.
- ZÓLYOMI B. (1931): Adatok a Hanság flórájához. - Botanikai Közlemények **28**: 191-192.
- ZÓLYOMI B. (1934): A Hanság növényközvetkezetei (összefoglalás). Die Pflanzengesellschaften des Hanság. - Vasi Szemle **1**: 146-174.